

การสืบสาน สร้างสรรค์ วรรณคดีอยุธยาในสมัยธนบุรี Preserving and creating Literature of the Ayutthaya period in the Thonburi era

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ

Natawut Klaisuwan

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย¹

Thai Language Program, Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University¹

Corresponding Author's Email: natawut.kla@mbu.ac.th

Received: 18 February 2026; Revised: 22 February 2026; Accepted: 25 February 2026

*****

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องการสืบสาน ตลอดจนการสร้างสรรคัวรรณคดีอยุธยาในสมัยธนบุรี ใช้วิธีศึกษาด้วยการอ่านวิเคราะห์ด้วยบทอย่างพิถีพิถัน ผลการศึกษาพบว่า กวีสมัยธนบุรีได้สืบสานวรรณคดีอยุธยาด้วยการนำมาชำระและคัดลอกเพื่อรักษาตัวบทให้คงอยู่ โดยกระทำควบคู่ไปกับการสร้างสรรค์ทั้งนี้กวีสมัยธนบุรี คือ พระยามหามุนีและนายสวนมหาตเล็ก มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์วรรณคดีมากกว่ากวีในสมัยเดียวกันเพราะได้สร้างสรรค์วรรณคดีอยุธยาให้เป็นวรรณคดีธนบุรีด้วยการนำบริบททางสังคมและวัฒนธรรม มาเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ ทำให้วรรณคดีอยุธยาที่ได้รับการสืบสาน ต่อยอดเป็นวรรณคดีธนบุรีที่ได้รับการสร้างสรรค์ จนเป็นแบบอย่างให้กวีรัตนโกสินทร์นำไปพัฒนาเป็นวรรณคดีที่มีคุณภาพสืบมาจนปัจจุบัน

คำสำคัญ: การสืบสาน, สร้างสรรคั, วรรณคดีอยุธยา, สมัยธนบุรี

ประเภทบทความ: บทความวิชาการ

Abstract

This academic article aims to study the continuation and creation of Ayutthaya literature during the Thonburi period. Using an analytical reading method, the study found that: Poets of the Thonburi era continued the tradition of Ayutthaya literature by revising and copying it to preserve the texts, doing so alongside their creative work. The poets of the Thonburi period, namely Phraya Mahanuphap and Nai Suan Mahatlek, played a more significant role in creating literature than their contemporaries. They transformed Ayutthaya literature into Thonburi literature by incorporating social and cultural contexts as tools for their creation. This led to the preservation and development of Ayutthaya literature into Thonburi literature, which then served as a model for Rattanakosin poets to develop into high-quality literature that continues to this day.

Keywords: Preserving, creating, Literature of the Ayutthaya period, Thonburi era

Type of Article: academic article

บทนำ

การศึกษาวรรณคดีไทยโดยเฉพาะประวัติวรรณคดีนั้น นักวิชาการได้กำหนดเกณฑ์ในการศึกษา โดยแบ่งเป็นช่วงสมัยตามเมืองหลวงของไทย ได้แก่ วรรณคดีสุโขทัย วรรณคดีอยุธยา วรรณคดีธนบุรี วรรณคดีรัตนโกสินทร์ก่อนได้รับอิทธิพลตะวันตก (รัชกาลที่ 1-4) วรรณคดีรัตนโกสินทร์หลังรับอิทธิพลตะวันตก (รัชกาลที่ 5-7) (กุหลาบ มลลิกะมาศ, 2562 : 43) และจัดวรรณคดีที่เกิดขึ้นหลังจากนี้ในภาพรวมว่า วรรณกรรมปัจจุบัน (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2566 : 5)

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า วรรณคดีสุโขทัย วรรณคดีอยุธยา วรรณคดีธนบุรีและวรรณคดีรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-4) แม้จะเป็นวรรณคดีที่ต่างสมัยกันแต่กลับมีเนื้อหาบางอย่างคล้ายกัน เหตุที่เป็นดังนี้เนื่องจากวรรณคดีได้ส่งอิทธิพลต่อกัน โดยกวีเป็นผู้รับและนำไปปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย บริบทสังคม วัฒนธรรมหรือความชอบของคนในยุคหนึ่งๆ

เมื่อพิจารณาวรรณคดีอยุธยา แม้ว่าจะสูญสลายไปพร้อมกับการพินาศของกรุงศรีอยุธยาที่ถูกพม่าเผาทำลาย แต่การแต่งวรรณคดีแบบอยุธยากลับไม่สูญสิ้นลงเพราะคนไทยที่รอดชีวิต และรอดพ้นจากการถูกพม่าจับตัวไปเป็นเชลยที่กรุงอังวะได้ช่วยกันสถาปนากษัตริย์ขึ้นใหม่ในนามกรุงธนบุรี พร้อมกับสืบสานวรรณคดีอยุธยาให้ฟื้นคืนมาอีกครั้ง ทั้งนี้กวีสมัยธนบุรียังได้สร้างสรรค์วรรณคดีที่สืบสานจากวรรณคดีอยุธยา จนต่อยอดเป็นวรรณคดีธนบุรีที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองอย่างเห็นได้ชัด

จากอารัมภบทข้างต้น จึงเป็นที่มาของการศึกษาในบทความวิชาการเรื่องนี้โดยผู้เขียนบทความ มีจุดประสงค์ในการศึกษาเพื่อ ค้นหาวิธีการสืบสานวรรณคดีอยุธยาในสมัยธนบุรี ตลอดจนการสร้างสรรควรรณคดีอยุธยาของกวีสมัยธนบุรีจนพัฒนาเป็นวรรณคดีธนบุรีที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งนี้ผู้เขียนบทความจะได้ศึกษาและนำเสนอผลการศึกษารูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

วรรณคดีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาดำรงสถานะความเป็นราชธานีของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 1893จนถึง พ.ศ. 2310 รวม 417 ปี (จันทร์ฉาย ภัคธิดิม, 2520 : 55) ด้วยระยะเวลาที่ยาวนาน จึงอาจมีวรรณคดีเกิดขึ้นหลายเรื่อง แต่หลักฐานตัวบทวรรณคดีเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน กลับมีจำนวนไม่มากนัก เหตุที่เป็นดังนี้ อาจเป็นเพราะวัสดุที่ใช้ในการจารึกวรรณคดีไม่คงทน ทำให้เสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ประกอบกับถูกพม่าเผาทำลายเมื่อเสียกรุงครั้งที่ 2 ต้นฉบับวรรณคดีอยุธยาจึงสูญหาย ทว่าต้นฉบับที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน สามารถใช้เชื่อมโยงเพื่อศึกษาเรื่องการสืบสานสร้างสรรค์ วรรณคดีอยุธยาในสมัยธนบุรีได้

การกล่าวถึงวรรณคดีอยุธยาที่ยังมีต้นฉบับอยู่ในปัจจุบัน ผู้เขียนบทความขอกล่าวตามช่วงสมัยของวรรณคดีอยุธยาตามที่ นิตยา กาญจนะวรรณ (2563 : 31) แบ่งไว้ ดังนี้

- 1) วรรณคดีอยุธยาตอนต้น รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 1893-2072)
- 2) วรรณคดีอยุธยาตอนกลาง รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2172-2231)
- 3) วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนปลาย รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา จนถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2231-2310)

เมื่อนำเกณฑ์การแบ่งช่วงสมัยวรรณคดีอยุธยาตามที่ นิตยา กาญจนะวรรณกล่าวไว้ มาพิจารณาวรรณคดีที่เกิดขึ้นในรัชกาลต่างๆ ปรากฏว่าบางรัชกาลไม่พบต้นฉบับวรรณคดี แต่บางรัชกาลพบต้นฉบับวรรณคดี (กล่าวเฉพาะวรรณคดีเรื่องสำคัญ) ดังนี้

1) วรรณคดีอยุธยาตอนต้น พบต้นฉบับในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ได้แก่ ลิลิตโองการแข่งน้ำ ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้แก่ มหาชาติคำหลวงโคลงกำสรวล โคลงทวาทศมาส โคลงยวนพ่าย ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ได้แก่ ลิลิตพระลอ

2) วรรณคดีอยุธยาตอนกลาง พบต้นฉบับในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้แก่ กาพย์มหาชาติ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ได้แก่ คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชพบต้นฉบับวรรณคดีมากที่สุด จึงถือกันว่าเป็นยุคทองของวรรณคดี สำหรับต้นฉบับวรรณคดีที่พบในรัชกาลนี้ เช่น โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ จินตามณีนับพระโหราธิบดี พระราชปูจฉา สมุทรโฆษคำฉันท์ อนิรุทธคำฉันท์ เสือโคคำฉันท์จันทกนิรชาดกคำหลวง ราชापิลापคำฉันท์ รามเกียรติ์คำฉันท์ รามเกียรติ์บทพากย์คำฉันท์ดุชฎิสังเวยกล่อมช้าง โคลงนิราศนครสวรรค์ โคลงอักษรสามหมู่ กาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถ เป็นต้น

3) วรรณคดีอยุธยาตอนปลาย พบต้นฉบับในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาได้แก่ พระราชปูจฉา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ได้แก่ พระราชปูจฉาโคลงชะลอพระพุทไธยาสน์ โคลงนิราศเจ้าฟ้าอภัย รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พบต้นฉบับวรรณคดีมากที่สุด จึงถือกันว่ารัชกาลนี้เป็นยุคทองของวรรณคดีโดยมีวรรณคดีเรื่องสำคัญ เช่น พระราชปูจฉา โคลงราชสวัสดิ์ โคลงพาลีสอนน้องโคลงทศรถสอนพระราม โคลงประดิษฐ์พระร่วง บทละครเรื่องดาหลัง บทละครเรื่องอิเหนา บทละครเรื่องรามเกียรติ์ จินตามณีนับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ นิทานอิหร่านราชธรรม กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ เวตาลปกรณ์ นันทโศภนินทศุตรคำหลวง พระมालย์คำหลวง กาพย์เห่เรือ กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก นิราศเมืองเพชรบุรี ปุณโณวาทคำฉันท์ โคลงนิราศพระบาท

การสืบสานวรรณคดีอยุธยาในสมัยธนบุรี

ก่อนที่จะกล่าวถึงการสืบสานวรรณคดีอยุธยาในสมัยธนบุรี ผู้เขียนบทความขอนิยามคำว่า การสืบสานเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันว่า การสืบสาน คือ การนำต้นฉบับวรรณคดีอยุธยา มาคัดลอกเพื่อรักษาตัวบทให้คงอยู่หรือชำระเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นแต่ยังมีเค้าโครงเรื่องตามเดิม

จากการศึกษาพบว่า วรรณคดีอยุธยาที่ได้รับการสืบสานจากวิสมัยธนบุรีส่วนใหญ่เป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยวรรณคดีที่ได้รับการสืบสานแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1. วรรณคดีการแสดง

วรรณคดีการแสดงในสมัยอยุธยาที่ได้รับการสืบสานในสมัยธนบุรี ได้แก่ รามเกียรติ์และอิเหนา ทั้งนี้สมัยอยุธยา มีรามเกียรติ์ 4 ฉบับ ได้แก่ ราชापิลापคำฉันท์ รามเกียรติ์คำฉันท์ รามเกียรติ์บทพากย์ รามเกียรติ์บทละคร ครั้นมาในสมัยธนบุรีมีการแต่งรามเกียรติ์ขึ้นมาอีกครั้งแทนฉบับอยุธยาที่สูญหายไป โดยแต่งเป็นบทละคร ตามรูปแบบเดิมที่เคยแต่งกันในสมัยอยุธยา มีทั้งหมด 5 ตอน (เรไร ไพรวรรณ, 2559 : คำนิยม และบุญเดือน ศรีวรพจน์, 2562 : 36) ได้แก่ 1) ศีกส์ทาสูและวิรุญจำบัง 2) หนุมานเกี่ยวนางวานรินทร์ 3) ท้าวมาลีวราชว่าความ 4) ทศกัณฐ์ตั้งพิธีทรายกรด 5) พระมงกุฎประลองศร โดยรามเกียรติ์ทั้ง 5 ตอน เป็นพระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

นอกจากเรื่องรามเกียรติ์แล้ว ยังมีการนำบทละครเรื่องอิเหนาของเจ้าฟ้ามงกุฎ ในสมัยอยุธยาตอนปลายมาแต่งเป็นอิเหนาคำฉันท์ โดยหลวงสรวิชิต (हन) ซึ่งการแต่งอิเหนาคำฉันท์นั้น ยังคงดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องเดิม แต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการแต่ง

จากกลอนเป็นฉันท์ ทั้งนี้ผู้เขียนบทความสันนิษฐานว่าอิเหนาคำฉันท์อาจแต่งขึ้นเพื่อใช้เล่นหนัง แบบเดียวกับรามเกียรติ์คำฉันท์ที่แต่งขึ้นเพื่อใช้เล่นหนังในสมัยอยุธยา

2. วรรณคดีนิราศ

สมัยอยุธยา มีการแต่งวรรณคดีนิราศทั้งในสมัยอยุธยาตอนต้น อยุธยาตอนกลาง และอยุธยาตอนปลาย ทั้งนี้วรรณคดีนิราศที่แต่งในสมัยอยุธยาตอนต้นมักแต่งเป็นคำโคลง ได้แก่ โคลงกำสรวล โคลงทวาทศมาส ส่วนวรรณคดีนิราศในสมัยอยุธยาตอนกลาง และอยุธยาตอนปลาย มักแต่งเป็นคำกลอนหรือกาพย์ ห่อโคลง ทว่าการแต่งวรรณคดีนิราศในสมัยธนบุรี กวีแต่งตามรูปแบบวรรณคดีนิราศในสมัยอยุธยาตอนปลาย กล่าวคือ แต่งเป็นนิราศคำกลอน โดยในสมัยอยุธยา พบต้นฉบับนิราศคำกลอนเรื่องหนึ่ง คือ นิราศเมืองเพชรบุรีของหม่อมภิมเสน จึงเป็นแบบอย่างให้พระยามหาอนุภาพแต่งนิราศกวางตุ้ง เมื่อครั้งเดินทางร่วมกับคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศจีน

ผลจากการสืบสานวรรณคดีนิราศของพระยามหาอนุภาพ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ต่อยอด จนนิราศกวางตุ้งพัฒนาเป็นวรรณคดีธนบุรีที่มีลักษณะเฉพาะดังจะกล่าวต่อไป

3. วรรณคดีคำสอน

สมัยอยุธยามีกวีแต่งวรรณคดีคำสอนขึ้นหลายเรื่อง เช่น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงพระราชนิพนธ์โคลงประดิษฐ์พระร่วง โคลงทศรถสอนพระรามโคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ ขุนกัลยาบดีแปลนิทานอิหร่านราชธรรมจากภาษาเปอร์เซียเป็นภาษาไทย กวีอยุธยาไม่ทราบนามแต่งกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ทั้งนี้กวีสมัยธนบุรีได้แก่ พระยาราชสุภาวดีกับพระภิกษุอิน ได้นำเอาเรื่องกฤษณาสอนน้องคำฉันท์มาชำระใหม่ โดยคงเนื้อความเดิมของสมัยอยุธยาเอาไว้ตลอดทั้งเรื่อง

4. วรรณคดีสดุดี

สมัยอยุธยามีการแต่งวรรณคดีสดุดีพระมหากษัตริย์ทุกช่วงสมัย กล่าวคือสมัยอยุธยาตอนต้น ได้แก่ โคลงยวนพ่าย (สดุดีพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) สมัยอยุธยาตอนกลาง ได้แก่ คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ โคลงชะลอพระพุทไธยาสน์ (สดุดีพระเกียรติยศสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ) ครั้นสมัยธนบุรี นายสวนมหาดเล็ก แต่งโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี

ผลจากการสืบสานวรรณคดีสดุดีของนายสวนมหาดเล็ก ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ต่อยอด จนโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี พัฒนาเป็นวรรณคดีสมัยธนบุรีที่มีลักษณะเฉพาะ ดังจะกล่าวต่อไป

5. วรรณคดีนิทาน

วรรณคดีนิทานในสมัยอยุธยา ปรากฏต้นฉบับทั้งในสมัยอยุธยาตอนต้น อยุธยาตอนกลาง และอยุธยาตอนปลาย วรรณคดีนิทานสมัยอยุธยาตอนต้นได้แก่ ลิลิตพระลอ วรรณคดีนิทานสมัยอยุธยาตอนกลาง ได้แก่ สมุทโฆษ คำฉันท์เสื่อโคคำฉันท์ อนิรุทธคำฉันท์ ส่วนวรรณคดีนิทานสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ เวตาลปกรณ์ โดยในสมัยธนบุรี หลวงสรวิชิต (หน) ได้คัดลอกต้นฉบับวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ เพื่อรักษาไว้ (พิระ พนารัตน์, 2567 : 9) นอกจากนี้ยังได้นำเนื้อความตอนหนึ่งจากเวตาลปกรณ์ มาแต่งเป็นลิลิตเพชรมงกุฎด้วย

การสร้างสรรค์วรรณคดีอยุธยาในสมัยธนบุรี

ก่อนที่จะเข้าสู่การวิเคราะห์ในประเด็นเรื่องสร้างสรรค์ ผู้เขียนขอนิยามคำ การสร้างสรรค์ เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันว่า การสร้างสรรค์ คือ การแต่งวรรณคดีให้มีความแปลกใหม่หรือแตกต่างไปจากเดิม

แม้ว่าวรรณคดีธนบุรีจะได้รับการสืบสานจากวรรณคดีอยุธยา แต่กวีสมัยธนบุรี ได้ใช้ความคิดเพื่อสร้างสรรค์ชิ้นงานที่ตนสร้างขึ้น มีลักษณะเป็นวรรณคดีธนบุรีโดยเฉพาะ ทั้งนี้กวีสมัยธนบุรีได้อาศัยบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ ซึ่งพบได้ในนิราศกวางตุ้งของพระยามหาอนุภาพ และพบได้ในโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีของนายสวนมหาดเล็ก ดังนี้

1. นิราศกวางตั้ง การสร้างสรรค์ของพระยามหานุภาพ

พระยามหานุภาพแต่งนิราศกวางตั้ง เมื่อครั้งติดตามคณะทูตเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศจีน ใน พ.ศ. 2324 ตามพระบรมราชโองการของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยแต่งเป็นนิราศคำกลอน มีจุดประสงค์ในการแต่งเพื่อบันทึกเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการเดินทาง (สมพันธ์ เลขพันธ์, 2561 : 28)

จากการพิจารณาตัวบทนิราศกวางตั้งจะเห็นได้ว่า พระยามหานุภาพพรรณาน้ำใจความในนิราศไปตามชนบทที่เคยปฏิบัติกันมาในสมัยอยุธยา กล่าวคือมีการพรรณานคร้ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักเมื่อยามจากกัน มีการพรรณานาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการเดินทาง และมีการกล่าวถึงตำนานสถานที่ที่กวีเดินทางผ่าน แต่ด้วยความสามารถในเชิงกวีของพระยามหานุภาพ จึงทำให้นิราศกวางตั้งพัฒนาเป็นวรรณคดีชั้นปรี โดยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ใหม่ที่แตกต่างจากวรรณคดีนิราศสมัยอยุธยา กล่าวคือ ไม่เน้นการพรรณานางอันเป็นที่รัก แต่เน้นการพรรณานางถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เมื่อพิจารณาตัวบทนิราศคำกลอนสมัยอยุธยาพบว่า ส่วนใหญ่จะเน้นการพรรณานางอันเป็นที่รัก ดังตัวอย่างจากนิราศเมืองเพชรบุรีของหม่อมภิมเสน ความว่า

ถวิลวันพบพานที่	ที่วัดศรีสรรเพชญ์ได้สังสาร
สารสัญญากันว่าปล้นการ	พอจวนวาระวฤกษ์จะจำจร
แสนทุกข์ที่มีได้ไปรับที่	แสนทวิโคกสุดสุดสนธิ์สมร
น้องก็ได้ใช้เขาไปว่าวอน	แจ้งกันจรมานั้นไม่ทันที่
ครั้นเชษฐามาอยู่ที่บ้านดิน	ผินภักตร์แลน้องยิ่งหมองศรี
น้องจะขอเห็นหน้าว่าปราณี	โฉนพี่ไม่มาตามสัญญาไย
หรือคนใช้นั้นมิได้ไปแจ้งแกลง	หรือมาแล้วพี่แหงอยู่หรือโฉน
ยังคงกลางแควงอยู่มิแจ้งประจักษ์ใจ	อันอาลัยน้องเหลือที่จะดำรง
จนภาษาผ้าสักรักก็เปลี่ยนผลัด	จะเขียนจัดสิ่งไรให้ไหลหลง
ถึงเวลาที่จะยาดราตรง	ดำรงใจมาในความตรอม
เดินทางอย่างจะถอยย่อนรอยหยุด	สุดใจด้วยใจจะไกลถนอม
ถึงประตูไชยเรือนอารมณ์ตรอม	ออมเทวศประเวศลงนาวา
ตระหนักจิตตามนามเรือรบ	แลไหนไม่พบภักตร์เชษฐา
จึงให้ล่องแลตามท้องชลามา	เห็นเรือราพายมาหลายลำ
แลไปหมายว่านาเวศพี่	ครั้นใกล้เข้าใช้ที่อุปถัมภ์
เห็นผิดหน้าใช้หน้าที่เคยจำ	แสนซ้ำทรวงร้อนอุระรน

(หม่อมภิมเสน, 2525 : 5)

ในขณะที่นิราศกวางตั้งของพระยามหานุภาพ กลับไม่เน้นเรื่องการพรรณานางอันเป็นที่รัก แต่เน้นไปที่การพรรณานางถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเน้นอยู่ตลอดเวลาของการแต่งนิราศ ดังตัวอย่างจากตอนที่พระยามหานุภาพต้องเผชิญกับภัยทางทะเล แทนที่พระยามหานุภาพจะกล่าวอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้ช่วยเหลือหรือกล่าวขอความเห็นใจจากนางตามแบบกวีสมัยอยุธยา แต่พระยามหานุภาพ กลับยึดเอาพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นที่พึ่ง เพื่อให้รอดพ้นจากอันตราย ดังความว่า

แล้วบังเกิดพายุใหญ่จนใบกลับ	ทั้งคลื่นทับเทพองทั้งนองฝน
เปนพยุพยับท่วมวิมาน	กำลังฝนแลบพรายกระจายไป

เสียงคลื่นประหนึ่งพื้นสุธาวาศ

จะวินาศไปด้วยชลไม่ทนได้

ตลิ่งนึ่งเห็นเขาวังวุ่นวายไป
บ้างก็ยึดมัดไม้ใบแก้ว
เห็นการผัดแล้วก็คิดนมัสการ
จะแลฝั่งที่หยุดก็สุดเนตร
แต่นั่งแลดูตากันห้าคน
สุดคิดจึงอุทิศถึงพระเดช
เดชตะบะบุญพระคุณมาน
(กรมศิลปากร, 2539 : 373)

บ้างร้องไห้รักคนอยู่ลนลาน
บ้างก็เฝ้าถึงน้ำแลลำปาน
สละพาลภวานารักษาตน
จะลึงเกดฟุ้งพนักซ์ขัดสน
เห็นจะจนเสียในท้องทะเลาน
มาปกเษช่วยชีพสังขาร
ลมพาลก็ค่อยเปลาบันเทาพลัน

แม้ว่าพระยามหาณภาพจะแตงนिरาศกวางตั้ง ตามชนบวรณคดีนिरาศสมัยอยุธยา แต่ผลจากการสร้างสรรค์ที่แตกต่างออกไปจากชนบเดิม จึงทำให้นิราศกวางตั้งพัฒนาเป็นวรรณคดีธนบุรีโดยเฉพาะ เพราะแสดงให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมตลอดจนแนวคิดของคนในสมัยนี้

2. โคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี : การสร้างสรรค์ของนายสวน มหาเดเล็ก

โคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จัดอยู่ในประเภทวรรณคดีสดุดีนายสวนมหาเดเล็ก แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2314 เป็นปีที่ 4 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ปฐมพงษ์ สุขเล็ก, 2558 : 76) ทั้งนี้เมื่อพิจารณา ลักษณะการแตงวรรณคดีสดุดีของกวีอยุธยาพบว่า นิยมพรรณนาให้เห็นพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์อย่างสูงส่ง และเปรียบดั่งเทพเจ้าตามคติเทวราชา หรือเปรียบพระมหากษัตริย์ว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้าตามคติพุทธราชา หรืออาจผสมผสานทั้งสองคติเข้าด้วยกัน ดังนั้นถ้อยคำที่กวีพรรณนา จึงแสดงให้เห็นความอลังการ ตลอดจนความสูงส่งในแบบที่คนธรรมดาเข้าไม่ถึง ดังตัวอย่างจากโคลงยอนพ่าย ความว่า

พรหมพิษณุบรมครเจ้า	จอมเมรุ มาคแฮ
ย่ามศมารุตร	อาคนม้า
พรมคนิกุเพนทรา	สุรเสพย
เรื่องรวีรวรเจ้า	แจ่มจันทร
เอกาทสเทพแล้ง	เอาองค์ มาฤ
เป็นพระศรีสรรเพชญ	ที่อ้าง
พระเสด็จดำรงรักษ	ลียงโลกย ไส้แฮ
ทุกเทพทุกท้าวไทหว	ช่วยไชย

(กรมศิลปากร, 2540 : 331-332)

ตัวอย่างจากโคลงยอนพ่ายข้างต้น เป็นการสดุดีพระเกียรติยศของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระมหากษัตริย์องค์ที่ 8 แห่งราชวงศ์สุพรรณภูมิ ผู้ครองกรุงศรีอยุธยา โดยกวีผสมผสานคติความเชื่อ 2 แบบ ได้แก่ คติเทวราชากับคติพุทธราชาเข้าด้วยกันจนเอกลักษณ์ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเกิดความสูงส่งยิ่งใหญ่ จนมนุษย์ธรรมดาไม่อาจเอื้อมถึง

ทั้งนี้นายสวนมหาเดเล็ก ยังคงสืบสานการแตงโคลงยอพระเกียรติตามแนวทางที่ปฏิบัติกันมาในสมัยอยุธยา กล่าวคือ ใช้สำนวนโวหารเปรียบเทียบสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อให้เทียบเท่ากับพระนารายณ์ ซึ่งเป็นกรเปรียบเทียบแบบเดียวกับที่ปรากฏในวรรณคดีสดุดีของอยุธยา ดังนี้

วรรณคดีที่สูญหายไปเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ 2 จนกลับเข้าสู่ยุครุ่งเรืองอีกครั้ง ทั้งนี้ หากไม่มีการสืบสาน สร้างสรรค์ วรรณคดีอยุธยาในสมัยธนบุรี อาจมีวรรณคดีหลายเรื่องที่อยู่จกกันในปัจจุบัน สูญหายไปอย่างถาวร

ผลจากการศึกษายังทำให้เห็นว่า วรรณคดีสมัยใดก็ย่อมสะท้อนให้เห็นสภาพทางสังคมของคนในสมัยนั้น (สิทธา พิณีภูวดล, 2524 : 1) ดังนั้นวรรณคดีธนบุรี จึงย่อมสะท้อนให้เห็นสภาพทางสังคมของคนไทยในสมัยธนบุรีตามบริบทแวดล้อมต่างๆ จึงกล่าวได้ว่าวรรณคดีกับสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะกวีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมย่อมนำประสบการณ์ หรือความรู้สึกนึกคิดที่ได้จากสังคม มากล่าวไว้ในงานของตนไม่ทางตรงก็ทางอ้อม (ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง, 2564 : 15)

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษาเรื่อง การสืบสาน สร้างสรรค์ วรรณคดีอยุธยาในสมัยธนบุรีทำให้มองเห็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาว่า วรรณคดีธนบุรีไม่ได้เกิดขึ้นมาเองอย่างโดดเดี่ยว แต่เกิดขึ้นจากการสืบสานวรรณคดีอยุธยา แล้วพัฒนาเป็นวรรณคดีธนบุรีด้วยการสร้างสรรค์ของกวี

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2539). *วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดจงเจริญการพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2540). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว.
- กุหลาบ มลลิกะมาส. (2562). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จันทร์ฉาย ภัคฉิม. (2520). *ประวัติศาสตร์ไทย 1*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. (2564). *วรรณคดีกับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิตยา กาญจนวรรณ. (2563). *วรรณกรรมอยุธยา*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุญเดือน ศรีวรพจน์. (2562). การตรวจสอบชำระบทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชานิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี. ใน *วรรณคดีสมัยกรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ปฐมพงษ์ สุขเล็ก. (2558). โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี : วรรณคดีในฐานะเอกสารประวัติศาสตร์. *ศิลปวัฒนธรรม*. 36(3), 75-87.
- พีระ พนารัตน์. (2567). *ลิลิตพระลอ ฉบับลายมือเขียนเก่าที่สุด (หลวงสรวิชิตชำระสมัยกรุงธนบุรี)*. กรุงเทพฯ: ศรีชัยการพิมพ์.
- рінฤทัย สัจจพันธุ์. (2566). *วรรณกรรมปัจจุบัน*. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เรไร ไพรวรรณ. (2559). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชานิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ: บ้านสวนการพิมพ์.
- สมพันธุ์ เลขะพันธุ์. (2561). *วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สิทธา พิณีภูวดล. (2524). *วรรณกรรมสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- หม่อมภิมเสน. (2525). *นิราศเมืองเพชรบุรี*. ใน *ประชุมนิราศเมืองเพชรบุรี*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.